

СТАНОВИЩЕ

по трудовете на гл.ас. д-р Красимира Христова Минева за участие в конкурс за академичната длъжност „Доцент“ в БСУ, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология /Обща психология – Психология на личността/, обявен в Държавен вестник, брой 83/ 17.10. 2017 г.

Автор на становището:

Иван Тонев Димитров, професор, доктор на психологическите науки, Катедра по обща, експериментална и генетична психология при Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

В обявения конкурс гл.ас. д-р Красимира Минева участва с 1 монография, 1 учебно помагало и 2 учебни пособия в съавторство, с 2 студии в Годишника на БСУ, 16 статии, от които две на английски език и 6 доклада от научни форуми.

Трудно е да се преследва пълнота на анализа на представените трудове най-вече заради сложността и разнообразието на обсъжданите в тях проблеми. Монографичният труд на Красимира Минева **„Личността между свободата и контрола“**, БСУ, 2017, 135 с. е посветен на проблем с продължителна история на изследване, с интензивно настояще и с неподлежаща на съмнение актуалност в бъдеще. Известно е, че на него са посвещавали усилията си знаменити мислители – философи, писатели и поети, социолози и психолози. Красимира Минева ни предлага една логически издържана структура на своя текст, разпределен в три глави, увод и заключение. Още в първата глава на този труд **„Автономност и интеграция на личността“** /с. 6-43/ авторката ни илюстрира съвършено естествения плурализъм в интерпретацията на този изключително ценен феномен и сакрално право на човека – свободата на съвестта, мисленето и действията, правото му на личен избор и отговорност за последствията от него пред другите и обществото като цяло, отразен нагледно чрез фиг. № 1, с. 8. И не случайно тя започва анализа си с една от първите класификации на потребностно-мотивационната сфера на личността, съхранила обяснителните си възможности и в наши дни, предложена от знаменития американски психолог Хенри Мъррей, в която потребността от автономия е една от основните и референтните, свързана със съзнанието за своята индивидуалност и необходимостта от нейното отстояване. А и в онтогенезата тя има много ранна изява и представлява константна величина през целия човешки жизнен цикъл /Ериксън и др. /. Положителна оценка заслужава факта, че Красимира Минева, съзнавайки ролята и значението на потребността от автономия, не я „хипостазира“, а я разглежда в тясна връзка и зависимост и с други компоненти на потребностно-мотивационната сфера. Доказателства за това виждаме в анализа на идеи от различни теории, предложени в различно време /на самодетерминацията и „Аз - ефективността“, на хуманистичната парадигма; бихевиоризма; изключително плодотворните постулати на Пиаже, акцентиращи върху асимиляцията и акомодацията като функционални инварианти и механизми не само на познавателната, но и на

афективната сфера, изискващи постоянна децентрация **от** и координация **на** различни позиции, и най-вече в областта на социалните взаимодействия.

Красимира Минева не се ограничава с анализ на теоретико-методологическите постулати на съответните направления и школи, а обособява в отделен параграф произтичащите от тях конкретни емпирични изследвания с техния методически инструментариум и резултати. Според нас, желателно е в съдържанието на монографията да бъдат номерирани отделните параграфи, за да може още тук читателят да забележи, че авторката ще представи в следващия параграф и свои собствени емпирични изследвания по обсъжданите проблеми. И това се отнася до всички глави от труда. В постановката на емпиричното изследване на самата Красимира Минева, посветено на „яснотата на „Аз-образа“ и автономността, /с. 34/ интерес представляват формулираните две хипотези, допускащи положителна връзка между тях. Конкретизацията на тези хипотези по посока на отделните показатели на двете променливи би открила, според нас, по-широки възможности за анализа и интерпретацията на данните впоследствие. Използвани са две скали, сондиращи посочените променливи, върху 100 студенти от БСУ, които, според нас, не представляват обаче „извадка“ в строгия смисъл на думата, а просто достъпна за авторката „изследвана съвкупност от лица“. Резултатите от тях коректно са отразени в таблици № 1-3, с. 38-41/ и по-нататък кратко резюмирани. Открито се констатира, че ниските равнища на надеждност на скалите и ограниченият брой изследвани лица сериозно уязвяват получените данни и тяхната по-широко екстраполация. Но това, обаче, предполага и изисква по-голяма внимание и по-осезателен авторски коментар към тези констатации.

Втората глава, „**Детерминанти на автономното функциониране**“, /с. 44-89/ има за предмет още по-komplициран проблем, а именно: да се установи връзката между потребностно-мотивационната сфера, ценностните ориентации и възприеманата компетентност, от една страна, и автономното функциониране, от друга страна. Както и в предишната глава авторката ни представя накратко авторитетни изследвания на този проблем в исторически и съвременен план /Маслоу, Деси, Райън, Пиаже, Шварц, Уайт и др./ с техните теоретични виждания, хипотези, методи на изследване и резултати, като необходима предпоставка за своето собствено емпирично изследване по тези проблеми, която се илюстрира още от формулираните 4 хипотези /с. 79-80/, произтичащи по същество от представените от нея чужди изследвания. Използвани са три методически инструмента, които покриват интересуващите авторката и операционализирани от нея конструкции върху група от 232 изследвани лица на средна възраст 48 г., хомогенна по упражнявана професия, но неравностойно по фактора „пол“. Данните от трите инструмента са надлежно представени в таблици № 1-4, подложени на математико-статистическа обработка с помощта на корелационен анализ и еднофакторен дисперсионен анализ. Констатира се отново ниски корелации между отделните параметри, както и непотвърждаване на направени допускания и предположения, но това е една благоприятна предпоставка за рефлексия и задълбочено

обсъждане на тези констатации, като се има предвид голямото значение на привлечените от авторката явления за изследване.

Съдържанието на трета глава, „Автономност, Личен контрол и компоненти на „Аз-концепцията“ /с. 90-123/, следва същата логика и последователност – теоретични постулати, емпирични изследвания, методически инструменти и кратки техни резултати, а след това собствено емпирично изследване, в което с помощта на пет психометрични скали се проверяват пет хипотези върху 96 студенти от БСУ на средна възраст 36 г. с преобладаване на представители на женския пол /86 % от изследваната съвкупност. Данните отново са подложени на адекватна обработка чрез корелационен анализ на Пирсън, t-test и еднофакторен дисперсионен анализ. Резултатите от тях са нагледно илюстрирани в таблици с акцент върху изведените от авторката чрез клъстерен анализ /Фиг. № 2, с. 120/ типологизиращи фактори, сред които по-отчетливо изпъква отрицателното влияние на ценностните конфликти, както и на модериращия ефект на „Аз—ефективността“ върху автономността на самооценката, яснотата на „Аз-концепцията“ и локализацията на контрола /с. 120-125/.

В учебното си помагало „**Траектории на развитие и лечение на зависимостите от психоактивни вещества**“ , Бургас, 2017, 134 с. Красимира Минева убедително защитава актуалността на обсъжданата в този неин труд проблематика, която започва да придобива черти на „епидемичен“ характер, а именно: употреба, злоупотреба и зависимости от психоактивни вещества, наркотици и алкохол. В началото тя справедливо се спира на редица терминологични и понятийни разграничения, периодично проследявани и уточнявани от два авторитетни източника – европейската МКБ и американската DSM, като се има предвид спецификата на тази проблематика. След това се преминава към анализ на факторите, подбуждащи към употреба на ПАВ и довеждащи постепенно до злоупотреба и зависимост от тях. Важно е заключението на експертите, цитирано от Красимира Минева относно това, че началото най-често слагат средовите фактори, а втори и трети етапи имат по-дълбока каузалност – биологична и психиатрична /с. 13/. Всяка една от тези групи фактори авторката конкретизира и внимателно илюстрира в текста, като акцентира върху злоупотребата и зависимостта от ПАВ / с. 17-39/. Във втора глава са представени редица „обяснителни модели на употреба и зависимост от ПАВ /с. 44-67/ по източници, принадлежащи към различни научни направления и школи /психодинамично, поведенческо, социално-когнитивно, хуманистично и фамилни модели /с. 62-65/. Заслужено внимание авторката отделя и на „българския принос“ в това изследователско поле през последните десетилетия. За нас особен интерес представляват съвременните обяснителни модели на зависимостите /формизъм, механицизъм, органицизъм, контекстуализъм, селективизъм, циркулираща каузалност, творческо разгръщане и интегративно разгръщане /с. с.67- 88/. Те надскачат и се извисяват над многократно тиражирания в литературата по проблема емпиризъм и клонят към метатеоретични експликации на произхода и динамиката на зависимостите. Положителна оценка заслужават и изведените в трета глава типологични класификации и профили на лица, употребяващи и зависими от ПАВ, тъй като тези типологии носят богат диагностичен и терапевтичен смисъл за практическата работа с такива лица, в

което ни убеждава и съдържанието на последната, четвърта, глава на учебното помагало.

Двете студии, публикувани в Годишника на БСУ /2017, 2015 г./ са в обсега на съдържанието на монографията, както и на някои от статиите /1,2,3 и др., две от които на английски език/, както и докладите /5,6,9,10/ са тематично свързани с обсъжданата проблематика в учебното помагало. Към тях могат да се отнесат и текстовете от сборници, посветени на различни проблеми, свързани с подготовката на студентите, както и с практиката на правоохранителните органи.

Красимира Минева обединява своите по-значими резултати от теоретични и емпирични изследвания в три по-обща групи – концептуални модели на автономност; личностни особености на зависими от ПАВ; и, накрая, глобализация, социална адаптация и идентичност, конкретизирани и уточнени в направената от нея справка. Сред тях важно място заемат и адаптираните от нея методически инструменти за работа в тези важни области и у нас.

Впечатлени сме от обема, широтата на обхвата и разнообразието от проблеми, застъпени в работата на Красимира Минева **по проекти /15 на брой/** с наши и чуждестранни колеги. Поразява пъстротата и самите тематични полета, трудно подаващи се на групиране, но гравитиращи около проблеми на децата, учениците и техните родители и учители; студентите и техните практики; взаимодействието между образователната и бизнес средата; проучването на чуждестранен опит и неговото приложение в социалната и педагогическата практика и у нас.

Заклучение

Първо, налице е достатъчен брой качествени публикации, изискуеми за хабилиране и получаване на академичната длъжност „Доцент“ в БСУ. При това кореспондиращи на спецификата на преподаваните от нея учебни дисциплини. **Второ**, отличителна черта на нейните трудове е богатата им информативност, добита от съвременни литературни източници. **Трето**, положителна страна на нейния монографичен труд е съвместяването на теоретичния екскурс с анализ на произтичащи от него емпирични изследвания. **Четвърто**, и най-вече – провеждане на редица собствени емпирични изследвания, данните от които тя подлага на адекватна математико-статистическа обработка. Крайните резултати тя представя открито и коректно, като не спестява констатирани дефицити на използваните скали, както и непотвърдени свои хипотези. **Пето**, Един от важните резултати виждаме в адаптирането на методически инструментариум за изследване на актуални проблеми и в нашата родна действителност. **Шесто**, препоръките ни са следните: а/ при представяне на възгледи на различни автори, направления и школи от особено значение е техният сравнителен анализ по всички показатели /теоретични постулати и произтичащи от тях методи, области на приложение, получени резултати и интерпретация/; б/ при обсъждане на данни от собствени емпирични изследвания превес следва да имат не констатациите, а авторската тяхна интерпретация, изводите и заключенията, трасиращи пътя към нови изследователски цели.

В резултат на гореизложеното си позволяваме да призовем уважаемите членове на научното жури да подкрепим усилията на гл. ас. Красимира Минева за изследване на съвременна актуална проблематика в областта на психологията, като положително оценим резултатите от тези усилия и удостоверим, че тя заслужава академичната длъжност „Доцент“.

25.01. 2018 г.

Иван Димитров

София